

ahogyan a fikció elszakad az ötletadó, köznapi ténytől, és új dimenziókat hódít meg.

Visszafogott hangvétel, a személyeséget szemérmesen háttérbe szorító magatartás jellemzi a kötet visszaemlékező írásait. A *Halottakról, akik ma is élnek* című írásban Végh Györgyre, Rónay Györgyre, Szabó Edére, Kálnoky Lászlóra és Kormos Istvánra emlékezik; Vajda Endrének, a kitűnő műfordítónak líraian szép írásban állít emléket. Ha emberekről ír, érezhetően a jót és elismerésre méltót keresi és találja meg bennük; nézőpontját empátia, mérték-tartó jóízlés és emberi bölcsesség jellemzi. Vajda Endréről például így ír: „hatalmas ismeretanyagában sem a mennyiségi tényezők kápráztattak el bennünket. Azt csodáltuk benne, hogy a szellemi élet milyen sokféle jelenségével sikerült élelven és mélyreható kapcsolatot teremtenie. [...] De persze nemcsak ismereteket tanultunk tőle a nehéz időkben, hanem a gondolkodó emberhez és

morális lényhez méltó magatartás formáit is.”

Vargha Kálmán írásait is hasonlóan nagy ismeretanyag és az „emberhez méltó magatartás” kisugárzása teszi élményszerűvé. Emberi magatartásáról közvetlenül is képet kaphat az olvasó Poszler György előszavából és Rába György – már idézett – utószavából. Mindkét írás maga is fontos irodalomtörténeti adalékokat tartalmaz; Poszler szubjektív, lírai, személyes hangon emlékezik a barátira és pályatársra. Rába az irodalomtörténészre, a tudósra, az életműre koncentrált.

Tőle idézünk: „Vargha Kálmán kritikus eszményképe Schöpflin Aladár volt. Őt méltatva, mintha önmagát is jellemezte volna: »Inkább hajlott a harmóniára, a biztosnak hitt értékek iránti hűségre, mint a mindent megkérdőjelező nyugtalanságra.« [...] A biztos értékek minél szabatosabb megragadásán fáradozott ő is.”

Erdődy Edit

SZEKÉR ENDRE: BENEDEK MARCELL

Budapest, MTA Irodalomtudományi Intézet, 1994. 112 l. (Kortársaink)

A Benedek Marcell életét és munkásságát feldolgozó kutató hálás feladatot vállal, hiszen rendelkezésre állnak a művek egykorú kritikái mellett a jól használható önéletrajzi munkák (*Naplómat olvasom, Szépen élni*), s Benedek István megbízható és nagyon informatív Benedek Marcell-életrajza. Ezzel a szakirodalmi háttérrel többféle megoldás közt lehet választani. Lehet pusztán életrajzot írni, és a művek tárgyára, tartalmára csak utalni vagy részletesebb műismertetésekkel monográfiává tágítani a művet. Lehet csak a szerző munkásságát ismertetni kronologikusan vagy műfajok szerint, esetleg egy jellemző műfajt, például az irodalomnépszerűsítést kiemelve, s annak alárendelve vagy azzal összefüggésben

részletesen tárgyalni a többi, megkísérelve egyúttal meghatározni a művek helyét a magyar irodalomban, illetve irodalomtudományban. Székér Endre egészen sajátos megoldást választott. A kötet szövege alapján kitetszik, hogy gondosan cédulázta Benedek Marcell életművét, a szakirodalmat is, majd ezeket a jól-rosszul megfogalmazott cédulákat különböző fejezetcímek alatt minden különösebb rendszer, összefoglalás, áttekintés nélkül, ömlesztve közölte. Nem lehet ugyanis mással magyarázni a szerkesztés vagy a gondolatmenet hiányát, a tagolatlanságot, azt, hogy a legváratlanabb helyen bukkannak fel megjegyzések minden szövegösszefüggés, kifejtés nélkül, hogy ugyanolyan váratlanul eltűnjenek.

(Például a tanácsköztársasági szerepvállalás ismertetésénél minden átmenet nélkül hét sorban tájékoztat a Győri Lujzával között házasságról [a házasságkötés 1912-ben történt], a gyerekekről és Benedek István *Aranyketrécéről*, majd visszatér az 1919 utáni állapotokhoz. [19.] Másutt a személyi kultusz éveiről szólva Benedek Marcell verseiből idéz, majd hirtelen a szabadkőműves kapcsolatokra kerül szó, arra, hogy Benedek Marcell nagymester lett, majd 1950-ben feloszlatták a szervezetet, s ezután rátér arra, hogy 1955-ben ünnepelte hetvenedik születésnapját [89.], szintén átmenet, magyarázat, indoklás nélkül.) De ettől még lehetne érdekes, akár eredeti vagy szellemes is. Csakhogy az egyes tanulmányokra, művekre vonatkozó megjegyzései az általános tárgy- vagy témamegjelölésen túl nem sok meghatározót, jellemzőt, sajátost tartalmaznak, nem világos az sem, hogy az említett írásnak hol a helye az életmű egészében, miért tartja a szerző egyáltalán említésre méltónak. Kifejtés helyett deklarációt kapunk, s azok többsége is közhely. Például *Az olvasás művészetének tárgyalásakor* szükségesnek tartotta megemlíteni, hogy „A klasszikus irodalom, a görög és a római kor művei mindig sugallnak valamiféle emberközpontúságot, harmóniát. Ezt élesebben látjuk olvasáskor – a kor ismeretében. A középkor századainak idején keletkezett műveket olvasva például fel kell figyelnünk a vallásos szemléletre. A reneszánsz művek életszeretetet sugároznak.” (63.) Ez nyilvánvalóan igaz. De feltehetően a kötet legtöbb olvasója az efféle ismereteken már túl van. Másutt, s ezt példaként hozzuk a könyv szerkesztetlenségére, átgondolatlanságára is, vitatható kitéttel él, amit ebben a formában Benedek Marcellnek tulajdonítani helytelen lenne: „Érdemes kiemelni, hogy Benedek Marcell még idős korában is mi-

lyen jó érzékkel követte a világirodalom új alkotásait; például Semprun *A nagy utazás* című regényének belső monológiájából idéz egy jellemző részletet. A regénynél talán még jobban érdekli a dráma szerkezete, a korlátozott idő és tér problémája. Világosan megjelöli az expozíció funkcióját, vagy például a klasszikus dramaturgia sorsfordulatának (peripeteia) szerepét. A görög drámák klasszikus sűrítése, [!] az arisztotelészi drámaszerkesztési törvény romantikus túllépését elemzi például Shakespeare *Macbethjében*.” (61.) Talán nem szerencsés a romantikus szónak ilyen tág jelentést tulajdonítani.

Van azonban a Benedek-művekkel foglalkozó ötletszerű megjegyzéseknek egy másik sajátosságuk is, a kifejtetlenség, a hiányérzetet keltő utalásszerűség. Ilyenek: „Tanulságosan foglalja össze a Shakespeare-ről való legfontosabb tudnivalókat a *Ki volt hát Shakespeare?* című fejezetben.” (44.) De hogy mik azok a tanulságok, miért, milyen megfontolások alapján – erre nem tér ki. Másutt: „1908 nyarán egy omnibuszon Földessy Gyula magyarázata alapján értette meg igazán Adyt, akkor találkozott igazán Ady lelkével, költői világával.” (54.) Hogy ez miben nyilvánult meg, ezt az ismeretet nem osztja meg az olvasóval.

Egyébként állításai – mint a közhe-lyek általában – nem vitathatók: „A műveltebb, tanultabb olvasó például a műfajok ismeretében – másképpen, értőbben közelíti meg az olvasott művet.” (60.) Másutt: „A vígjáték hőseiből hiányzik a nagyság, noha meglehet benne a tragikus hős legtöbb tulajdonsága. Molière jellemvígjátékaiban, például *A fősvényben* eltorzított, eltúlzott jellemvonása sodorja a főhóst a megérdemelt bukás felé. A regényben az író beszélteti alakjait, bemutathatja őket cselekvésük, párbeszédük, jellegzetes környezetük közegében. Közben megismerhetjük benső gondolataikat, s az

író is elmondhatja véleményét hőseiről. Így a regény emberábrázolása végtelenül sokszínű lehet: Balzac szenvedély torzította hőseitől Joyce különös lelki-világú alakjáig.” (62.) Ez a némiképp hosszabb idézet arra is példaként kíván szolgálni, hogy ha Benedek Marcell művei valóban olyanok, mint azt e kötet interpretációja mutatja, akkor alig érnek többet, mint egy általános iskola felső tagozatának tankönyve. Benedek Marcell műveit ismerve ezt viszont nem állíthatjuk.

A Szekér Endre-könyv módszertanára vonatkozó megjegyzések, az ötlet-szerűség, szerkesztetlenség, a közhelyértékű általánosítások, érvényes a kötet szerkezet egészére is. Az első fejezet, a *Vonzások és választások* arról is szól, amit a cím jelöl, de leginkább az 1945-ig terjedő életrajznak tűnik. A rákövetkező fejezetek, *A szépipró, A vallomástevő irodalomtörténész és A műfordító szövege*

valóban fedi a címmel megjelölt tartalmat, azonban minden szempont, rangsor, különbségtétel nélkül egymás után sorjáznak a műismertetések alkalmi reflexiókkal, melyekből alig tudunk meg többet, mint amennyit a cím alapján sejtünk. Egyedül a műfordítással foglalkozó rész nagyvonalúbb, átgondoltabb, olyan, mely a „Kortársaink” sorozat igényeinek, színvonalának megfelel. Az utolsó fejezet, a *Benedek Marcell „parainesisé”* részben életrajz, részben műismertetések halmaza, részben a parainesisnek tekintett *Szépen élni* című kötet ismertetése, de ebben az interpretációban ez a mű parainesisnek egy kissé soványka.

Szekér Endre könyvéről csak annyit állíthatunk jó lelkiismerettel, hogy ezzel a művel a Benedek Marcell-szakirodalom gyarapodott ugyan, de nem gazdagodott.

Szabó G. Zoltán

ÚJ KÖNYVEK DÉRY TIBORRÓL

KORTÁRSÁK DÉRY TIBORRÓL

Szerkesztette és az interjúkat készítette Botka Ferenc. Budapest, 1994. 159 l. (A Petőfi Irodalmi Múzeum Könyvei 2.)

BOTKA FERENC: DÉRY TIBOR ÉS BERLIN

A Szemtől szembe forrásvidéke. Budapest, Argumentum Kiadó, 1994. 134 l. (Irodalomtörténeti füzetek 134.)

BOTKA FERENC: MEGNYUGODVA ÉS MEGBÉKÉLVE

(Tollvonások Déry Tibor arcképéhez.) Budapest, Magyar Irodalomtörténeti Társaság, 1994. 97 l.

Tavaly múlt száz esztendeje Déry Tibor születésének, annak az íróénak, aki nemcsak műveivel, hanem politikai szerepléseivel is beírta nevét az olvasók egy részének emlékezetébe. Azért mondom, hogy egy részének, mivel műveit ma már alig olvassák és bátor közéleti tevékenysége is mindinkább elhalványul az utókor memóriájában. Az életmű értékének megelevenítésére a centenáriumi az elmúlt évben jó alkal-

mat kínált – élt is vele a Déry-opusz avatott kutatója, Botka Ferenc, aki három új könyvvel is megörökítette életmű és alkotó személyiség fejlődéstörténetét.

A legfontosabb ezek között a *Kortársak Déry Tiborról* című interjúsorozat, melyben tizennyolc beszélgetés kelti életre az író alakját és alkotói műhelyét. S éppannyira a kort, a rendkívül nehéz, nemegyszer a sorsot szinte elveszejtő